

De dagboeknotities van Josué De Decker (mei 1916)

DANIËL VANACKER en SAM VAN CLEMEN

Voor de studie van het activisme beschikken we over een volumineus doch nog grotendeels onontgonnen archief van de *Raad van Vlaanderen*. Het grootste deel daarvan bevindt zich in het Algemeen Rijksarchief te Brussel; een belangrijke aanvulling – de papieren van Josué De Decker en Jules Spincemaille – wordt bewaard in het AMVC te Antwerpen. Tussen de papieren van De Decker zit een stapeltje blaadjes waarop hij dagboeknotities neergepend heeft in zijn moeilijk leesbaar handschrift. Deze betreffen twee periodes uit de Eerste Wereldoorlog, de maand mei 1916 en de periode maart-mei 1917, en bevatten belangrijke informatie over de ontwikkeling van het activisme, afkomstig van een van de protagonisten. Daarom leek de geannoteerde publicatie van deze teksten ons verantwoord.¹

Josué De Decker werd op 30 augustus 1879 in Zeveren (bij Deinze) geboren als zoon van een schoolhoofd. Hij studeerde klassieke filologie aan de Gentse universiteit. In zijn studententijd was hij actief bij het Vlaams-liberale studentenvereniging 't *Zal Wel Gaan*. Daarna trok hij naar Berlijn en Parijs. In 1912 promoveerde hij in Gent met een dissertatie over de Romeinse satiricus Juvenalis. Hij werd leraar aan het gemeentelijk atheneum van Sint-Gillis en wetenschappelijk medewerker van het *Institut Solway*. Hij legde zich vooral toe op wetenschappelijke studie in verband met de Latijnse letterkunde en de Romeinse geschiedenis – vóór de oorlog publiceerde hij twee boeken en een vijftigtal artikels – en hield

1. A. DEPRez en D. VANACKER, *Archief van de Raad van Vlaanderen, Summiere inventaris*, in: *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, Gent, 1991, afb. 2/3. De dagboekfragmenten van J. De Decker bevinden zich in het AMVC, R 1008/H, map 7. Tenzij anders vermeld maakten we voor de annotatie gebruik van de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Amsterdam; Tiel, 1973-1975; de twee edities van het *Liber Memorialis* van de Gentse universiteit, Gent, 1913 en 1960 en de bronnenpublicatie van E. LANGENDRIES, *De "Vlaamse Hoogeschool" te Gent (1916-1918)*, 2 dln., Gent, 1984-85. De benoemingsbesluiten zitten in het archief van de Gentse universiteit, 4A2/4.

zich nauwelijks met de Vlaamse Beweging bezig. Een benoeming aan de Gentse universiteit lag in het verschiet.²

Tijdens de Eerste Wereldoorlog speelde De Decker een belangrijke rol in het activisme. Hij werkte mee aan de Vlaamse Hogeschool en werd een van de kopstukken van de *Raad van Vlaanderen*. “*Wie de daden der activisten wil beschrijven, zal die van dr. J. De Decker zeer dik moeten aanstrepen*”, schreef Arthur Faingnaert in zijn apologie.³ Op het einde van de oorlog week De Decker uit naar Duitsland, maar verhuisde kort daarna naar Nederland. Hij vond in Amsterdam werk als leraar aan het lyceum en als docent aan de Gemeentelijke Universiteit. Nog een decennium lang bleef hij op een anti-Belgische radicalisering van de Vlaamse Beweging aansturen, vooral via het weekblad *Vlaanderen*.⁴ In de jaren dertig werd hij Nederlander. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef hij afzijdig. Na de oorlog werd hij toch weggezuiverd omdat hij zich aan de Gemeentelijke Universiteit had laten benoemen als opvolger van een ontslagen joodse collega. Hij stierf op 25 november 1953 in een sanatorium in Den Haag.

De Flamenpolitiek aan het werk

De Duitse kanselier Theodor von Bethmann Hollweg kwam al eind 1914 tot de overtuiging dat Duitsland ons land niet zou kunnen annexeren. Om België toch op militair en economisch gebied van Duitsland afhankelijk te houden wilde hij de politieke macht van Vlaanderen in België versterken. Om deze politiek uit te voeren rekende hij vooral op de Duitse gouverneur-generaal in Brussel, baron Moritz von Bissing. Deze beschikte daarvoor niet alleen over zijn burgerlijk

2. J. De Decker aan J. Eggen 26 december 1915: J. EGGEN, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse Beweging gedurende den oorlog*, Brussel, 1931, blz. 26-28. De Gentse universiteit publiceerde twee studies van J. DE DECKER, *Contribution à l'étude des vies de Paul de Thèbes*, Gent, 1905 en *Juvenalis Declamans. Etude sur la rhétorique déclamatoire dans les Satires de Juvenal*, Gent, 1913. Het gemeentelijk atheneum van Sint-Gillis bestond sinds 1880 en telde in 1910 iets meer dan duizend jongens: *Athénée de Saint-Gilles, Cent Ans*, Bruxelles, s.d. (1980). Het onderzoekscentrum *Institut Solvay* werd in 1901 te Brussel opgericht door de industrieel Ernest Solvay (1838-1922).

3. A. FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, Antwerpen, 1933, blz. 298.

4. Zie L. VANDEWEYER, De eerste barsten in het Vlaamse Front, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 44, 1985, nr. 2, blz. 80-82: voor een portret van De Decker en het weekblad *Vlaanderen*, zie: Redactiegeschiedenis van het weekblad *Vlaanderen* (1925-1934), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 45, 1986, nr. 2, blz. 65-83.

bestuur, de *Zivilverwaltung*, maar ook over een politieke denkcel, de *Politische Abteilung*.⁵

Het visitekaartje van de Duitse “Flamenpolitik” was de vervlaamsing van de Gentse universiteit, waarmee men de voornaamste eis van de Vlaamse Beweging zou vervullen. Von Bissing maakte dit voornemen eind 1915 bekend. Begin 1916 kwam Walther von Dyck, een ambtenaar van de *Zivilverwaltung*, naar Gent om de professoren te polsen over hun bereidheid tot medewerking. Hij ving meestal bot. Begin februari organiseerden de Duitsers via de Belgische administratie een enquête onder de professoren. Slechts acht van hen antwoordden dat ze “en mesure” waren in het Nederlands te doceren. Begin maart kwam in Brussel een Duitse commissie samen, die op voorstel van von Dyck enkele principiële knopen doorhakke. Op 11 maart 1916 zette Berlijn alle lichten op groen. In april gaf de *Zivilverwaltung* alle professoren bevel hun onderwijs in het Nederlands te hervatten. Dat leverde slechts zes positieve reacties op; de andere professoren wezen het bevel van de hand. Door deze massale weigering waren de Duitsers verplicht een nieuw professorencorps samen te stellen. Dat was niet eenvoudig. Om binnen- en buitenlandse kandidaten te vinden moesten de Duitsers de salarissen verhogen en bij de meeste benoemingen financiële garanties geven.⁶

Ook aan Vlaamse zijde bestond vroeg belangstelling voor samenwerking met de Duitsers. Al eind 1914 verscheen in Brussel de Duitsgezinde *Gazet van Brussel*; enkele flaminganten stichtten er de *Vereeniging van Vrienden der Vlaamsche Zaak*. Een tiental Gentse radicalen richtten *Jong-Vlaanderen* op; in februari 1915 gingen ze van start met het dagblad *De Vlaamsche Post*. In Antwerpen werd August Borms de leidende figuur; *Het Vlaamsche Nieuws* werd vanaf juni 1915 de spreekbuis van de Antwerpse activisten.⁷

5. F. WENDE, *Die belgische Frage in der deutschen Politik des Ersten Weltkrieges*, Hamburg, 1969. Theodor von Bethmann Hollweg (1856-1921) was rijkskanselier sinds 1909; in juli 1917 moest hij aftreden onder druk van de militaire lobby. Moritz von Bissing (1844-1917) begon zijn carrière als vleugeladjutant van keizer Wilhelm II en was bij het uitbreken van de oorlog plaatsvervangend bevelhebber van het Zevende Leger in Münster; hij werd eind 1914 benoemd tot gouverneur-generaal van het bezette België en bleef dit tot zijn dood in april 1917.

6. D. VANACKER, *Het aktivistisch avontuur*, Gent, 1991, blz. 101 e.v. (waarborgen: blz. 117). Walther von Dyck (1854-1934), hoogleraar wiskunde aan de *Technische Hochschule* van München sinds 1894, was tijdens de oorlog referent voor het hoger onderwijs.

7. D. VANACKER, o.c.; L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme*, Leuven, 1974; A. FAINGNAERT, o.c. De germanist August Borms (1878-1946), leraar op het atheneum in Antwerpen, was vóór de oorlog al een veel gevraagd spreker op Vlaamse meetings.

De Gentse Jong-Vlamingen begonnen al eind 1915 de vervlaamsing voor te bereiden. Zo schreef Jan Eggen een brief naar Josué De Decker om hem te polsen over een benoeming tot hoogleraar. Deze reageerde afwijzend: hij wou slechts via de normale procedure de vacante plaats van docent innemen om niet in botsing te komen met zijn leermeester Paul Thomas. De Jong-Vlamingen zetten hem toch op de kandidatenlijst die ze eind januari 1916 aan de Duitsers bezorgden.⁸ Begin januari werd De Decker door Pius Dirr⁹ van de *Politische Abteilung* aangesproken. Vermoedelijk werd hij ook opgezocht door enkele *Vrienden der Vlaamsche Zaak*. In elk geval verklaarde De Decker zich snel bereid aan de vervlaamsing mee te werken. Samen met de Vlaams-liberale journalist Hendrik Grosemans¹⁰ verdedigde hij de Duitse ingreep in een reeks artikelen in de *Gazet van Brussel*. Aan de Duitsers bezorgde hij een lijst van kandidaat-professoren.¹¹

De eerste reeks dagboeknotities van De Decker dateren van mei 1916 en geven verslag van de periode waarin de Duitsers aarzelend op zoek gingen naar nieuwe professoren. Dit verslag wijst op de tegenstellingen binnen het Duitse bestuur: de *Zivilverwaltung* wou de hele operatie langzaam en degelijk uitvoeren, terwijl de *Politische Abteilung* liefst zo snel mogelijk vooruit wilde en daarom bijvoorbeeld minder belang hechtte aan de wetenschappelijke waarde van de kandidaten. Dezelfde tegenstelling was overigens merkbaar in de discussie over de vervlaamsing van het secundair onderwijs.

8. J. De Decker aan J. Eggen, 26 december 1915: J. EGGEN, *o.c.*, blz. 26-27; nota Jong-Vlaanderen over de vervlaamsing, 23 januari 1916 in: M. VAN DE VELDE, *Geschiedenis der Jong Vlaamsche Beweging 1914-1918*, 's-Gravenhage, 1941, blz. 109-120; kandidatenlijst, s.d. (opgemaakt door J. Eggen?), in: E. LANGENDRIES, *o.c.*, blz. 233-236. De Gentse advocaat Jan Eggen (1883-1952) week bij het uitbreken van de oorlog uit naar Nederland. Hij werkte een tijdje mee aan *De Vlaamsche Stem*, het blad van de gevluchte flaminganten, maar bleef in nauw contact met de Gentse Jong-Vlamingen. Hij werd op 9 september 1916 tot buitengewoon hoogleraar benoemd. Paul-Louis Thomas (1852-1937), doctor in de wijsbegeerte en letteren, doctor in de rechten, was gewoon hoogleraar sinds 1881. Hij was rector van 1903 tot 1906 en werd emeritus in 1922.

9. Pius Dirr (1875-1943) was stadsarchivaris van Augsburg sinds 1902. In 1912 werd hij lid van de Beierse *Landtag*. Zijn rol wordt uitvoerig beschreven door W. DOLDERER, *Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt*, Kassel, 1989, blz. 43-45.

10. Hendrik Grosemans (1876-1931), vóór de oorlog ambtenaar van de Kamer en journalist bij *Het Laatste Nieuws*, werd in juni 1915 lid van de Brusselse Vrienden. Een jaar later stapte hij uit het activisme, o.m. uit argwaan tegenover De Decker: A. FAINGNAERT, *o.c.*, 1933, blz. 212, 214-215, 296-298.

11. Kandidatenlijst, s.d. (opgemaakt door J. De Decker?): E. LANGENDRIES, *o.c.*, blz. 236-238; dagboeknotitie J. De Decker, 5 mei 1916; A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 235, 371-374; artikelen in *Gazet van Brussel*, 12-28 februari 1916. Deze artikelen verschenen later in de brochure van DEMOS (het Griekse woord voor "volk" verraaft een classicus), *De strijd om de Vlaamsche Hoogeschool*, Brussel, 1916.

Verder toont het verslag van De Decker hoe argwanend de Duitsers tegen de eventuele medewerking van Vlamingen aankeken. De Decker zelf stond blijkbaar te trappelen om als eerste in de faculteit Wijsbegeerte en Letteren benoemd te worden en dan het korps van deze faculteit te mogen uitbouwen. De Duitsers gingen niet in op zijn wensen. Er mocht wel een Vlaams adviescomité komen, maar de werking en de inbreng ervan bleven vermoedelijk gering. De Duitsers rekenden alleen op de Vlamingen om propaganda te maken en studenten te werven.¹² Deze propaganda gebeurde vooral via de *Hogeschoolbond*, die als een strijdende voortzetting van de meer studiegerichte vooroorlogse *Hogeschoolcommissie* beschouwd werd.¹³ Duitsgezinde Nederlanders kwamen zich ook met deze aangelegenheid moeien. Zo dook in mei 1916 prof. Jan Sleswijk op, een bacterioloog uit Delft, die als uitgever van het pro-Duitse tijdschrift *De Toekomst* al enige bekendheid genoot.¹⁴

De “academische” voorbereiding namen de Duitsers liever voor eigen rekening. Al op 23 april hadden ze een *Studienkommission zur Vorbereitung unterrichtstechnischer Fragen an der Universität Gent* opgericht, waarvan naast voorzitter Walther von Dyck ook Pius Dirr, de historicus Karl Spannagel en de egyptoloog Friedrich von Bissing, zoon van de Duitse gouverneur-generaal, deel uitmaakten.¹⁵

12. Aan de vooravond van de opening van de Vlaamse Hogeschool klaagde von Dyck erover dat de horizon van de Vlaamse adviseurs zich beperkte tot hun leerlingen en studiegenoten enerzijds en gelijkdenkenden anderzijds. Bij de medewerkers vermeldde hij onder meer De Decker, die “*jetzt besonders für die Propaganda unter den Studenten eingetreten ist.*” W. VON DYCK, *Die Umwandlung der Genter Universität in eine flämische Hochschule*, originele tekst in E. LANGENDRIES, o.c., dl. 2, 1985, blz. 713-732; een gezuiverde versie verscheen in de *Deutsche Revue*, 1917.

13. In 1896 werd de eerste *Vlaamse Hogeschoolcommissie* opgericht om een voorstel tot vervaamsing van de Gentse universiteit uit te werken. Verslaggever was de Gentse hoogleraar Julius MacLeod (1857-1919). Toen er mettertijd kritiek op dit voorstel kwam, werd er in 1907 een nieuwe *Hogeschoolcommissie* opgericht. Dit keer werd de Brusselse ingenieur Lodewijk De Raet (1870-1914) verslaggever. Rond zijn voorstel werd vanaf 1910 een grootse campagne gevoerd. De tweede commissie telde meer dan vijftig leden. De samenstelling wordt vermeld in P. FREDERICQ, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, dl.3/2, Gent, 1909, blz. 228-229. Herdruk, s.l., 1994.

14. Jan Sleswijk (1879-?) studeerde geneeskunde in Amsterdam en vervolmaakte zich in Parijs, Brussel (aan het *Institut Pasteur*), Berlijn en Londen. In 1910 werd hij hoogleraar aan de *Technische Hogeschool* van Delft. Zie: *Wie is dat?*, ‘s-Gravenhage, 1932, blz. 298. Over Sleswijk en de pro-Duitse propaganda van *De Toekomst* verscheen (o.m.) de satirische brochure: *Hoe ik er toe kwam in Holland de Duitse Hoch Kultur te doceeren*, Den Haag, 1917.

15. Karl Spannagel (1862-1937) was hoogleraar in de geschiedenis aan de universiteit van Münster; in 1913 werd hij rector. Friedrich von Bissing (1873-1956) verbleef vele jaren in Egypte en werd in 1906 hoogleraar in München.

De laatste fragmenten van De Deckers dagboekreeks zijn erg relevant voor de wijze waarop een andere Nederlander, Carl Gerretson, de Vlaamse Beweging in Duits vaarwater probeerde te brengen. Gerretson hield de Vlamingen voor dat ze tegenover de Belgische regering slechts voorwaardelijk loyaal konden zijn: hun inzet in de oorlog moest door de regering met duidelijke beloften beloond worden. Gerretson wist natuurlijk wel dat deze beloften er niet zouden komen. Op deze wijze wou hij stiekem de Belgische loyaliteit van de Vlamingen ondermijnen en hen de noodzaak van een federaal en neutraal België aanpraten. Maar dat was slechts de eerste stap naar een gesplitst België dat onder Duitse invloed zou staan.¹⁶

Antoon Jacob¹⁷ kwam eind 1915 terug naar Vlaanderen om Gerretsons boodschap te verspreiden. In Brussel kwam hij daarover spreken op zaterdag 27 en zondag 28 mei 1916. Hij betoogde dat de Belgische regering in haar plicht tegenover de Vlamingen tekort geschoten was en liet zijn toehoorders een motie goedkeuren waarin ze zelfbestuur voor Vlaanderen in een gefederaliseerd België eisten. Na Jacobs bezoek werd de radicale *Vereeniging van Vrienden* ontbonden en de *Vlaamsche Landsbond* gesticht die, gesponsord door Gerretson, een federaal programma verdedigde.¹⁸

Een intelligent man als De Decker had vlug door dat er iets niet klopte in Jacobs theorie. Andere bronnen bevestigden hem uiteindelijk dat Jacob komedie speelde en zijn verdediging van het federalisme slechts een tactische zet was om zoveel mogelijk Vlamingen op sleeptouw te nemen. De Decker stond op een ander standpunt. Hij ging ervan uit dat Duitsland de oorlog zou winnen en ons land zou blijven bezetten. Om Vlaanderen tegen verduitsing te beschermen moest men het zo snel mogelijk vervlaamsen.

Om de tekst, die alleen politiek en geen filologisch belang heeft, leesbaar te maken, pasten we de notities aan: de spelling werd gemoderniseerd, verbuigingen geschrapt, interpunctie aangepast, afkortingen uitgeschreven, data eenvormig

16. Carl Gerretson (1884-1958) studeerde in Londen en in Brussel, waar hij de Vlaamse Beweging leerde kennen. Medio 1915 maakte hij zich, met Duitse steun, meester van de leiding van *De Vlaamsche Stem*, het blad van de flaminganten die naar Nederland uitgeweken waren. D. VANACKER, *o.c.*, blz. 52-55, 63-66, 159-163.

17. De germanist Antoon Jacob (1889-1947), leraar in het Gentse atheneum, werd medio 1915, dank zij Gerretson, redacteur van *De Vlaamsche Stem*. Hij werd in oktober 1915 door de Belgische regering gestraft omdat hij weigerde de redactie te verlaten. Op 14 oktober 1916 werd hij tot docent aan de Vlaamse Hogeschool benoemd.

18. *Gazet van Brussel*, 30 en 31 mei 1916; A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 294-299.

gemaakt en eigennamen gecorrigeerd. Enkele onleesbare stukjes signaleren we met xxx. Voor de duidelijkheid hebben we een paar woorden tussen vierkante haakjes toegevoegd. Voor een aantal vermelde personen vonden we geen of onvoldoende gegevens.

*
* *

Donderdag 4 mei 1916

Dr. Dirr (zie uitnodigingsbrief).¹⁹

Dr. Dirr: Vervlaamsing snel. Von Dyck schijnt nu eindelijk overtuigd dat voor kandidaten met Vlamingen moet werken. Prof. Sleswijk (bacterioloog Delft) is uit Holland gekomen en heeft in zelfde zin gesproken. Immers dinsdag a.s. vergadering daarvoor (zoon von Bissing etc.) en daar zal men systeem van medewerking Vlamingen bespreken; zal aangenomen worden: gouverneur-generaal en zoon etc. voor gewonnen. Volgens hen ook snel: voor 14 dagen twee, drie benoemingen (gij, Speleers – nu zeker toegezegd – en nog een andere (Bellefroid?))²⁰ en dan kunt gij met de kandidaten spreken. Ga binnen enige dagen reeds in congé.

Ik: Neen, geen komedie, ga benoeming afwachten.

Intussen prof. Sleswijk juist binnen. Voortzetting discussie.

Ik: Gij Duitsers hebt twee stelsels: 1. von Dyck langzaam en dan meteen “gutes Stück”, 2. gij dr. Dirr snel, snel enige benoemingen.

Prof. Sleswijk: Men moet met von Dyck een vergelijk vinden.

Ik: Niet hier en daar een benoeming maar vier, één in iedere faculteit (De Bruyker, Dosfel ²¹ of Bellefroid, Speleers en ik), dan die vier mannen, elk voor zijn faculteit, plan met kandidaten, die opzoeken enz. en in betrekking blijven met von Dyck.

19. Deze notities verwijzen naar diverse brieven en documenten; deze bevinden zich echter niet tussen de nagelaten papieren van De Decker.

20. De oogarts Reimond Speleers (1876-1951) was in Gent directeur van het *Oogheelkundig Gesticht*. Hij was actief in het *Algemeen Nederlands Verbond* (ANV) en ijverde jarenlang voor de vervlaamsing van de Gentse hogeschool. Op 15 september 1916 werd hij tot buitengewoon erehoogleraar benoemd. In juni 1918 werd hij waarnemend rector. Paul Bellefroid (1869-1959) vestigde zich als advocaat in Hasselt en doceerde aan de universiteit van Luik. Hij werd nooit aan de Vlaamse Hogeschool benoemd, maar werd tijdens de oorlog wel lid van de *Vlaamse Mijraad*.

21. Cesar De Bruyker (1878-1924) studeerde geneeskunde en natuurwetenschappen in Gent. Aan de Gentse universiteit werd hij de rechterhand van de bekende bioloog Julius MacLeod. Hij werd op 29 juli 1916 tot buitengewoon hoogleraar benoemd en een jaar later tot gewoon hoogleraar. De jurist Lodewijk Dosfel (1881-1925), ambtenaar op het ministerie van Spoorwegen, was vóór de oorlog een van de idolen van de Vlaams-katholieke studenten. Na lang aarzelen aanvaardde hij een benoeming aan de Vlaamse Hogeschool. Op 7 oktober 1916 werd hij gewoon hoogleraar.

Dan samen alle drie weg. Dan ik alleen met prof. Sleswijk; Dirr afgescheiden Wetstraat. Waren al rap 't akkoord dat veel tijd verloren door Duitsers, die – o wonder – zonder methode en organisatiegeest aan de zaak werken.

Prof. Sleswijk: Ja, maar excuus, lasten, willen niet geweldig handelen.

Dan samen naar *Elite*²² en daar plan, dat professor overal zal verdedigen vooraleer naar Holland terug te gaan: vorming van *adviserend college* met leden uit Vlaamse Hogeschoolcommissie (Meert, Heuvelmans, Rudelsheim, Borms, Van Oye etc.),²³ oude professoren die aanvaardden (indien willen), vier nieuwe eerste kandidaten, één in iedere faculteit (De Bruyker, Speleers, De Decker, Dosfel-Bellefroid). Van morgen af gepolst (prof. Sleswijk naar Gent)²⁴ en dan reeds toekomende week samenkomst (na vereniging Duitsers van dinsdag die moeten approuveren), bijvoorbeeld zaterdag 13; discussie zou kunnen voortgezet worden zondag. De vier kandidaten zouden elk plan opmaken met kandidaten; plan aan college uiteengezet, gediscuteerd, en eens 't akkoord over in aanmerking komende kandidaten, dan werking begonnen bij kandidaten door de eerst benoemde kandidaat in iedere faculteit.

Daarnevens leemten gesignaleerd aan *Hollands adviserend college* – achter dat alles natuurlijk Duitsers – maar vóór alles lijst in *Moniteur* van emeritus, op wachtgeld, afgesteld, afwezig.²⁵

22. De *Elite* was vermoedelijk een koffiehuis of café in de buurt van de Wetstraat.

23. Hippoliet Meert (1865-1924) was leraar aan het Gentse atheneum en secretaris van de Groep België van het ANV. Hij werd in oktober 1916 tot directeur-generaal op het ministerie van Wetenschappen en Kunsten (secundair onderwijs) en op 18 november 1916 tot gewoon erehoogleraar benoemd. De jurist Flor Heuvelmans (1858-1931) was enkele jaren volksvertegenwoordiger en werd in 1913 voorzitter van de politierechtbank in Antwerpen. De germanist Maarten Rudelsheim (1873-1920) werkte op de stadsbibliotheek in Antwerpen. De Oostendse geneesheer Eugène Van Oye (1840-1926) was een van de bekendste oud-leerlingen van Guido Gezelle en sympathiseerde van in het begin met de Gentse Jong-Vlamingen. Heuvelmans was ondervoorzitter, Meert en Rudelsheim secretaris van de *Hogeschoolcommissie*; August Borms was er geen lid van. Alle vijf speelden ze een rol in het activisme.

24. Sleswijk ging op 5 mei inderdaad naar Gent. Dagboek W. De Vreese, 5 mei 1916, BRUG (Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent) hs. 4000.

25. De Duitsers konden uiteraard niet zomaar nieuwe professoren benoemen. Eerst moest er een beslissing over de weigerende leden van het bestaande korps vallen. Uiteindelijk werden deze in disponibiteit geplaatst met behoud van twee derden van hun wedde. Dagboek J. Nève, 6 juli 1916, Stadsarchief Gent, XXI/6. *Le Moniteur Belge* verscheen niet meer in het bezette land; de Duitsers publiceerden hun besluiten in het *Gesetz- und Verordnungsblatt für die okkupierten Gebiete Belgiens* en in het *Verordnungsblatt für das Etappengebiet der IV. Armee*.

Nog gediscuteerd:

- verhoging van traktement, vooral voor Hollanders
- Haller von Ziegesar, Eggen voor later.²⁶
- uitgelegd: geval Fris, gesproken ten voordele, ook ten voordele Tack.²⁷
- na benoemingen sommige professoren *nogmaals befragt*.

Broeder met Houben en andere professoren uit geweest en zeiden: broeder aannemen.²⁸

Vrijdag 5 – zaterdag 6 mei 1916

Namiddag 5-7 u. Interview Schröder.²⁹ Zie brief aan Raymond gericht (4 mei). Eerst gesprek over Grieks, Latijn, kunst, etc. Zeer fijne geest. Dan “interview” en schriftelijke opname, dan geredigeerd en ‘s anderendaags nazien. Goed.

Waarover ik te klagen heb, is niet zozeer een gemis aan snelheid, maar een gemis aan methode en organisatiegeest, hetgeen vooral te verwonderen valt vanwege de Duitsers! Dat gemis heb ik opgemerkt sedert begin januari toen in betrekking met dr. Dirr en dan met von Dyck. Zo kwam men tot slechte uitslag en indien men zo voortgaat, komt er binnen een jaar nog niets van.

26. Jozef Haller von Ziegesar (1864-1946) was de aangenomen zoon van de Duitse baron Adolf von Ziegesar (1849-1901), leraar aan het Brusselse atheneum. In 1905 werd hij zelf leraar aan dit atheneum. Hij was de eerste flamingant die met de Duitse bezetter contact opnam.

27. Victor Fris (1877-1925), leraar geschiedenis aan het Gentse atheneum, publiceerde geregeld over zijn vak. Voor het verzamelwerk, uitgegeven door het *Willemsfonds*, *Vlaamsch België sedert 1930*, zes delen, Gent, 1905-1912, schreef hij drie bijdragen en maakte hij het register. Hij weigerde aan de Vlaamse Hogeschool mee te werken en werd op 19 maart 1917 tot stadsarchivaris benoemd. Na de oorlog werd hij docent. Zie E. DE SEYN, *Dictionnaire biographique*, Bruxelles, 1935, dl. 1, blz. 471. De germanist Pieter Tack (1870-1943) was bij het uitbreken van de oorlog leraar aan het atheneum van Elsene. Op 1 december 1915 benoemden de Duitsers hem tot taalinspecteur voor het secundair onderwijs. Op 12 augustus 1916 werd hij tot gewoon erehoogleraar benoemd en in oktober 1916 tot directeur-generaal van het Vlaamse ministerie van Wetenschappen en Kunsten, bevoegd voor het hoger onderwijs. Zie D. VANACKER, *o.c.*, blz. 95 en 162.

28. Aan de Brusselse scholen bestond er blijkbaar een kleine kern van vlaamsgezinde leerkrachten. Het ging (o.m.) om J. De Decker en zijn broer Raymond, H. Houben (leraar Nederlands atheneum Brussel), A. Burvenich (leraar Engels atheneum Brussel) en C. Sobry (leraar atheneum Sint-Gillis). Voor deze gegevens, zie de *Almanach Royal* van 1913 en 1914.

29. Rudolf Schröder (1878-1962) studeerde architectuur in München en Parijs. Hij was ook actief als publicist en dichter. Tijdens de oorlog was hij aan de *Politische Abteilung* verbonden. W. DOLDERER, *o.c.*, blz. 341.

Oorzaken: a. Geen vertrouwen bij de Duitsers voor Vlamingen (ik toch ernstig; meteen standvastig geheimtunerei van dr. Dirr en von Dyck, namelijk propos van de kandidaten: zij hadden er geen!!). Von Dyck vooral heeft alles alleen willen doen en heeft twee, drie maanden moeten studeren om te weten wat eigenlijk een Belgische universiteit is. Heeft het materiaal niet benuttigd dat hem gegeven werd. Was bijna altijd te Gent, en indien te Brussel, bleef de “zwijger”. Eens zelfs liet mij 20 minuten voor de deur van zijn bureau wachten, alhoewel er niemand bij hem was dan de dactylografe en hij tot mij gezegd had toen ik binnentrad “ein Moment”!

Wat dr. Dirr betreft, die wist natuurlijk niet wat een Belgische universiteit was en die ging er maar op los: er moesten rap twee of drie benoemingen gebeuren... en wist niet dat eerst publicatie van emeriti enz. Zei bijvoorbeeld: “Nu wordt het serieus”, en als dan kwam om hem een heel plan uiteen te zetten en met hem ernstig te spreken, liep naar zijn lavabo!! maar enfin had toch begeestering voor de zaak; von Dyck niet! Dr. Dirr is een Draufgänger zonder methode in de universiteitskwestie.

Von Dyck werkt met methode, maar wil alles alleen doen, zonder hulp en vandaar de traagheid von Dyck. Zo weinig enthousiasme (aristocraat) dat Vercoullie³⁰ – dixit Raymond – vertelt dat hem bijna overtuigd had in de kwestie van de censuur als beletsel voor de heropening, dan wanneer het zo gemakkelijk was geweest te antwoorden dat alleen tijdelijke censuur, en vooral dat onder de Belgische klerikalen het onderwijs wel weinig vrij!!

Meert (Gent) is ook van gevoel dat indien men anders had gehandeld, veel meer professoren “ja” hadden geantwoord (De Stella³¹ enz.).

b. Ook grote schuld aan Vlamingen, zoals Meert, Heuvelmans etc. die geen *durf* hadden! Ik weet wel dat ook schuld militaire toestand (nog geen definitieve victorie der Duitsers in ‘t westen), maar toch... Voor zo’n ideale zaak moet iets geofferd en gedurfd worden. De Vlamingen hebben 14 dagen gejubeld en daarmee uit. Vooral Borms is plichtig met zijn *Vlaamsche Nieuws* dat geen enkel artikel

30. De germanist Jozef Vercoullie (1857-1937) was sinds 1896 gewoon hoogleraar in Gent. Hij was lid van de tweede Hogeschoolcommissie en secretaris-generaal van het *Willemsfonds*. Hij was een van de acht professoren die op de Duitse vraag van februari 1916 positief geantwoord hadden, maar voegde er later aan toe dat hij niet aan de Vlaamse Hogeschool wenste mee te werken. D. VANACKER, *a.c.*, blz. 111. Hij kreeg von Dyck op 17 januari 1916 op bezoek. Vercoullie wees hem o.m. op het probleem van de wetenschappelijke literatuur in het bezette gebied. Von Dyck beloofde hem dat men alle gewenste literatuur uit Nederland zou laten komen. Dagboek P. Fredericq, 21 januari 1916, BRUG hs. 3704.

31. De geneesheer Hector De Stella (1869-1955) was gewoon hoogleraar sinds 1911. Over zijn houding tegenover de Vlaamse Hogeschool bestond in Gent enige tijd twijfel. Dagboek P. Fredericq 18 februari 1916, BRUG hs. 3704.

schreef over richtlijnen, plan, verwezenlijking enz.; zelfs de artikels (plan door mij geïnspireerd) in *Gazet van Brussel* niet in *Vlaamsche Nieuws* overgenomen!

Nu a en b staan wel in verband, psychologisch, met malkander. Vandaar geharrewar: meneertjes die rondliepen om kandidaten te vinden, de ene zozeggend komend van von Dyck, bij mij bijvoorbeeld, de andere, zelfs niet academisch gebildet, min of meer uit naam van een geheime Vlamingenclub bij Bellefroid. Zo kan het niet voortduren.

Het was zo erg dat ik mij in februari afvroeg of het wel ernstig was bij de Duitsers; ik ging niet meer gedurende meer dan een maand, totdat dan de Duitse pers er zo over sprak dat het ernstig moest zijn en vooral verscheen dan eindelijk het “besluit” van von Bissing.³² Dan moest het wel ernstig zijn en ik keerde terug.

Hoe moet men nu het kwaad verhelpen? Heb er met prof. Sleeswijk over gesproken en kwam met hem over grote lijnen overeen. Ziehier xxx mijn uitgewerkt plan. Om te lukken moet men de geïnteresseerde elementen opzoeken, die zijn:

1. de Duitsers (moeten erachter staan, in de persoon van von Dyck of anders)
2. de Vlamingen, vertegenwoordigd vooral door Commissie tot Vervlaamsing Universiteit Gent³³
3. de aannemende professoren
4. de aannemende kandidaten
5. dr. Tack (vervlaamsing middelbaar onderwijs)
6. de Vlaamse pers (Borms).

Maar geen te talrijk comiteit. Dus: Heuvelmans, Meert, Rudelsheim (overblijvenden van ‘t bestuur), Hoffmann, Obrie, Van den Berghe³⁴ (de andere pro-

32. Bij besluit van 15 maart 1916 bepaalde von Bissing dat de voertaal van de Gentse universiteit het Vlaams moest zijn. De opperbevelhebber van het 4e Leger (Etappegebied Gent) tekende op 17 maart. De tekst verscheen op 23 maart in het *Verordnungsblatt für das Etappengebiet der IV. Armee*.

33. Het op te richten Vlaamse comité dat zou meewerken aan de samenstelling van het nieuwe professorenkorps.

34. De Luxemburger Peter Hoffmann (1851-1918) studeerde klassieke filologie en filosofie. Sinds 1886 was hij in Gent gewoon hoogleraar. Hij antwoordde positief op de rondvraag van februari 1916. Op 15 juni 1916 werd hij tot rector van de Vlaamse Hogeschool benoemd. Twee jaar later werd hij ziek en trok hij op herstellvakantie naar Duitsland. D. VANACKER, *o.c.*, vooral blz. 124-125. De jurist Jules Obrie (1849-1929) was gewoon hoogleraar sinds 1897. Als overtuigd flamingant publiceerde hij systematisch in het Nederlands. Hij antwoordde positief op de vraag van februari en doceerde aan de Vlaamse Hogeschool. De scheikundige Adolf Van den Berghe (1865-1916), lid van de tweede *Hogeschoolcommissie*, was repetitor aan de Gentse universiteit. Hij werd op 12 augustus 1916 tot buitengewoon hoogleraar bevorderd maar overleed schielijk vóór de opening.

fessoren zullen het waarschijnlijk niet wensen), eventueel ook De Vreese³⁵; De Bruyker³⁶, De Decker, Dosfel of Bellefroid, Speleers, als zijnde de vier eerst te benoemen kandidaten (zo rap mogelijk: binnen de 14 dagen, na publicatie van emeriti etc.), één goede voor iedere faculteit, dan Tack en Borms; zo'n *adviserend college* van twaalf personen, die zouden beraadslagen over kandidaten, orde der kandidaten, leemten aan te vullen in Holland (daar geheim college met prof. Sleswijk), enz. en opdracht zouden geven aan de vier eerste kandidaten die elk voor zijn faculteit een plan zouden opgesteld hebben om het aan het adviserend college te onderwerpen; zij zouden dan bij de kandidaten gaan (meestal vrienden of bekenden: psychologisch gewichtig).

Zouden moeten ingericht worden: twee eerste jaren wijsbegeerte-letteren, één jaar rechten, twee eerste jaren wetenschappen, heel de medicijnen. Samen 25 nieuwe benoemingen en voor die *garantie*. Immers zekere professoren, als ze zullen zien dat Vlaamse universiteit toch doorgaat en dat het ernstig is, kunnen nog bevraagd worden en zullen waarschijnlijk toezeggen.

Dus: vorming van adviescollege en benoeming van vier eerste kandidaten: De Bruyker reeds preparator, Bellefroid reeds Luik, De Decker speciaal doctoraat, Speleers goed. Dus goed effect en psychologisch grote invloed op andere kandidaten.

Rendez-vous voor 's anderendaags, 1 ure 1/4, omdat Schröder het 's avonds nodig had; het voornaamste was gedactylografieerd; drie stukken:

1. vier vellen over kritiek, plan enz. eindigend met oordeel over nodige *garantie*
2. klein vel over wat ik gezegd had over persoon en karakter von Dyck
3. klein vel over wat ik gezegd had over persoon en karakter dr. Dirr.

Bovenaan op de drie stukken stond "sehr vertraulich". Heb er enige kleine wijzigingen doen aanbrengen.

Zondag 7 mei 1916

Denuc.³⁷ Heb hem gezegd dat interview in verband met Vlamingen met Duitsers in betrekking: scherpe kritiek, plan. Wij zullen nu zien of mijn denkbeel-

35. De germanist Willem De Vreese (1869-1938) was gewoon hoogleraar en hoofdbibliothecaris sinds 1911. Hij twijfelde maandenlang of hij aan de Vlaamse Hogeschool zou doceren. Pas eind september 1916 zegde hij zijn medewerking toe. D. VANACKER, *o.c.*, blz. 127.

36. Bij De Bruyker, Dosfel en Speleers schreef J. De Decker in voetnoot: "*Maakten immers ook deel uit van 'Vlaamse Hogeschoolcommissie'.*"

37. Jan Denucé (1878-1944) studeerde geschiedenis en aardrijkskunde. In 1914 werd hij conservator van het Plantijn-Moretusmuseum in Antwerpen en benoemd tot docent aan de Brusselse universiteit. Blijkbaar wou hij afwachten of de Brusselse universiteit opnieuw zou opengaan. Zijn aandeel in het activisme bleef beperkt tot het ondertekenen van het manifest van de *Hogeschoolbond*.

den zullen doordringen. In alle geval hoofdzaak: *goede* kandidaten; gij moest aanvaarden.

Antwoord: wachten tot toekomstig jaar, en dan, indien Brussel niet meer marcheert, geschiedenis der aardrijkskunde in doctoraat (aangezien nu slechts kandidaturen ingericht); nu beste benoeming: Steinmetz³⁸ (aardrijkskunde – vrij: ethnografie, ethnologie).

Hij: Mijn rol moet vooral zijn in Antwerpen oppositie tegen Franck.³⁹

Ik: Men moet voor zijn volk iets doen op dit plechtig ogenblik.

Woensdag 10 en donderdag 11 mei 1916

Zie twee bijgevoegde brieven en een antwoordkaart aan Schröder.

De dinsdag “Vlamenkomitee”: zitting over Vlaamse universiteit⁴⁰, waar uiteenzetting over tegenstrijdige tendenzen *Politische Abteilung* (rap! werking met Vlamingen) en *Zivilverwaltung* (von Dyck); met dit doel interview van Schröder, overhandigd waarschijnlijk aan von Bissing zoon (Schröder nadien nog eens beloofd dat strikt geheim).

Uitslag der beraadslagingen mij de woensdagavond (8 u.) medegedeeld door dr. Dirr en de donderdag 6 u. vooral klaarder uiteengezet door Schröder. Resultaat: mijn plan niet geheel aangenomen maar toch richtlijnen.

De benoeming der vier eerste kandidaten afgewezen (kunnen dus ook niet zetelen in Comiteit). Von Dyck belooft voor 1 juni, na publikatie van emeriti enz., een heel aantal benoemingen (tiental) in één keer, met rector xxx (Hoffmann). Maar twee comiteiten: Duits bestaande uit von Dyck, prof. Stadthagen (?)⁴¹, prof. von Bissing (dus von Bissing niet meer alleen), met daarbij dr. Dirr (*Politische Abteilung*); dan *Vlamenkomitee* te Gent (de aannemende professoren begeren niet handelend op te treden) met Meert, De Bruyker, Speleers, Fabri en

38. De Nederlander Sebald Steinmetz (1862-1940) studeerde rechten in Leiden, natuurwetenschappen, psychiatrie en psychologie in Leipzig en was sinds 1908 hoogleraar in de sociale geografie en volkenkunde aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Voor deze gegevens, zie: *Wie is dat?*, o.c., blz. 310.

39. Begin 1916 schreven enkele Vlamingen, aangevoerd door de Antwerpse Vlaams-liberale volksvertegenwoordiger Louis Franck (1868-1937), een brief aan de Duitse kanselier, waarin ze Duitsland het recht ontzegden zich met de binnenlandse aangelegenheden van ons land – zoals de vervlaamsing van de Gentse universiteit – in te laten. D. VANACKER, o.c., blz. 117; tekst in A. FAINGNAERT, o.c., blz. 375-379.

40. Het ging om een vergadering van de *Studienkommission zur Vorbereitung unterrichtstechnischer Fragen an der Universität Gent*.

41. Het gaat om Prof. Spannagel.

enige andere.⁴² Intermediair tussen beide comiteiten: Thelen⁴³ (maar dit door Schröder niet bevestigd).

Dosfel: ja. De Bruycker: ja, Speleers: ja. Minstens invallers door Hollanders. Lambrichts⁴⁴ en Dirr naar Bellefroid.

Sommige professoren worden afgesteld, andere wachtgeld, andere pensioen (emeriti) – geen absolute normen, maar vooral wegens gezindheid, propaganda tegen Vlaamse universiteit etc.

Vrijdag 12 mei 1916

4 u. bij von Dyck; daar kwam ook prof. von Bissing; die 't vorige geconfirmeerd. Ik zag al mijn tabellen waarop gesteund werd voor kandidaten enz. Vroeg wetenschappelijke inlichtingen over Fierens (heb gezegd dat zeer ernstig), Van Kalken (heb uitgelegd welke specialiteit, maar niet zeer goede flamingant inzake vervlaamsing universiteit Gent)⁴⁵; en vooral over Fris (erg aangevallen bij von Dyck door De Vreese, ik nog eens verdedigd en vier werken gaan halen naar *Institut Solway*, vooral *Vlaamsch België I* om te bewijzen dat flamingant en niet franskiljon – maar zei ik, soms lichtzinnig en nogal persoonlijke vijanden – zijn scherpe kritieken). Daarna Mansion. Uitgelegd dat goed voor Grieks, maar zoniet als docent Thibau (Huy); dan nog eens warm L.-P. Thomas verdedigd.⁴⁶

Ik had de indruk dat nu de zaak der kandidaten ernstig bestudeerd werd en dat alleen de wetenschappelijke waarde in aanmerking kwam (voor von Dyck [was] Duitsgezind eigenlijk niet nodig, maar *Politische Abteilung* ???).

42. De ingenieur Edmond Fabri (1853-1923), arbeidsinspecteur in Oost-Vlaanderen en lid van de eerste *Hogeschoolcommissie*, werd in oktober 1918 tot hoogleraar benoemd maar kreeg de kans niet meer les te geven. Volgens een na-oorlogse getuigenis van R. Speleers bestond het Gentse *Vlamenkomitee* uit hemzelf, De Bruyker, Meert, Fabri en de tandarts Hildeward Van der Spurt. Zie: R. SPELEERS, *Historische momenten en persoonlijke herinneringen uit den strijd voor de vernederlandsching der Hoogeschool van Gent*, Leuven, 1930, blz. 37.

43. Advocaat Willem Thelen (1870-1958) was voorzitter van de Brusselse afdeling van het *Algemeen Nederlands Verbond*. Zijn activisme bleef beperkt tot het tekenen van het manifest van de *Hogeschoolbond*.

44. Jacob Lambrichts (1873-?) was leraar aan het atheneum van Elsene. In juni 1915 werd hij voorzitter van de *Vrienden der Vlaamsche Zaak*.

45. De historicus Alfons Fierens (1880-1921) was leraar aan het atheneum van Brussel. Frans Van Kalken (1881-1962) was sinds 1907 docent geschiedenis aan de universiteit van Brussel.

46. Joseph Mansion (1877-1937) was sinds 1910 buitengewoon hoogleraar in Luik. Hij doceerde er Germaanse en klassieke talen. Zie L. HALKIN en P. HARSIN (red.), *Liber Memorialis*, dl. 1, Luik, 1936, blz. 504-507. Pieter Thibau (1886-?) gaf geschiedenis op het Gentse atheneum; eind november 1916 werd hij aan de universiteit belast met het geven van filologische oefeningen.

Kortom uitslag grotendeels door mij bewerkt:

1. samenwerking van *Politische Abteilung* en *Zivilverwaltung*
2. medewerking van Vlamingen voor kandidaten enz.

Dus nu *methode*.

N.B. Van Raymond vernomen dat Hollandse gazetten onlangs niet doorkwamen omdat publicatie Sleeswijk-Gerstenhauer⁴⁷ over financies *Toekomst*, correspondentie onderschept door ontevreden commies redactie *Toekomst*.

Zaterdag 13 mei 1916

Voormiddag. Dr. Tack. Zeer ontevreden over Duitsers. Tack zou willen scheiding diensten Vlaanderen–Wallonië. Anders kan [hij] niets doen. Aan Trimborn⁴⁸ uitgelegd. Maar deze: “*Wenn wir wüssten was uns Belgien wird!*” Tack alleen “*détaché*”, geen afdelingsoverste. Kent zelfs nog von Sandt⁴⁹ niet. Tack wordt koppig. Zal zelfs dreigen eruit te trekken. De *Politische Abteilung* wil vooruit, maar *Zivilverwaltung* stribbelt tegen. Tack vraagt zich af of ze ons in de doeken wil wentelen enz... zeer pessimist. Optimist toch voor Vlaamse universiteit omdat zaak van eer voor von Bissing. Tack was dus op mijn verzoek bij von Dyck gegaan; hadden gepraat over kandidaten, middelen enz. Tack had aan von Dyck ook gezegd dat Vlamingen moeten geconsulteerd worden enz., en vooral, om kandidaten te winnen: *garantiën*; immers dr. Terlinck uit Zwitserland teruggekeerd en nieuws medegebracht dat weigerende professoren ook volle garantiën.⁵⁰ Van Dyck heeft daarop geantwoord dat hij de zaak bij de Rijkskanselier anhängig had gemaakt.

47. Max Gerstenhauer (1873-1940) was vóór de oorlog actief bij het *Alldeutscher Verband*. Hij had vooral voor de koloniale problematiek belangstelling, maar was ook in de Vlaamse zaak geïnteresseerd. Daarom werd hij naar België geroepen. Hij vervulde diverse opdrachten. In 1915 werkte hij op de censuur in Antwerpen. A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 210.

48. Karl Trimborn (1854-1921) was een advocaat uit Keulen, lid van de Land- en Rijksdag voor de *Zentrumspartei* en voorzitter van de sociaal-katholieke organisatie *Volksverein*. Hij was gehuwd met een vrouw uit Verviers en werd tijdens de Duitse bezetting naar Brussel gestuurd. Bij de *Zivilverwaltung* was hij verantwoordelijk voor de godsdienstige materies en de onderwijsvraagstukken. In oktober 1918 werd hij staatssecretaris van Binnenlandse Zaken in de regering-von Baden. B. MISSIAEN, *De sociale en politieke loopbaan van Karl Trimborn*, in: *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 22, 1922; A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 233-234.

49. Maximilian von Sandt (1861-1918) was bij het uitbreken van de oorlog ‘Regierungspräsident’ in Aken. Hij kwam naar ons land als *Verwaltungschef*, d.w.z. hoofd van de *Zivilverwaltung*.

50. Vermoedelijk gaat het om de Brusselse Vlaams-liberale geneesheer Herman Terlinck, lid van de tweede *Hogeschoolcommissie* maar tegenstander van de vervlaamsing onder de bezetting (hij tekende het manifest-Franck). Van een reis naar Zwitserland en de toezegging van garanties is ons niets bekend.

Zondag 14 mei 1916

Grosemans komt mij aankondigen dat Haller von Ziegesar opdracht heeft gekregen om Van Kalken te gaan spreken: traktement 5.000 fr. en ook meer; *volle garantiezelfs* voor weduwe (??). Was naar Van Kalken vader gegaan, die er aan zijn zoon moest van spreken. 's Anderendaags antwoord.

Het antwoord is geweest: negatief “*omdat de zoon liever zijn twee plaatsen (normaalschool en universiteit) te Brussel behoudt*”.

N.B. Ziedaar een sprekend voorbeeld van de slechte methode: overal doen rondtasten door x, y, z...

Maandag 15 mei 1916

I. 6 u. von Dyck.

Dank voor boeken Fris: geen franskiljon volgens aangeduide passages (De Vreese het tegenovergesteld!) – boeken zijn nu in bezit van prof. Spannagel (vierde lid van de Duitse Commissie met von Dyck, von Bissing zoon en dr. Dirr). Ik zou inlichtingen inwinnen over Debeuckelaere⁵¹ – Thibau. Moeilijkheid voor geschiedenis: Van Kalken geweigerd, Fierens ziek. Fris zal bevraagd worden door Hoffmann, Vlamynck door Meert; zoniet Häpke.⁵²

Ik zou eens moeten von Bissing zoon gaan vinden (*Hotel Astoria*). Hij zou gereed zijn met stuk *in juni*, dus reeds niet meer 1 juni!

Vertrek zelfde dag Gent naar Vlaamse Commissie (Meert).

II. Zelfde dag 7 u. dr. Dirr.

Ik kom van von Dyck: reeds in juni. Er wordt gewerkt, maar gemis aan methode sedert begin (wonderbaar bij Duitsers).

Dr. Dirr voor de eerste keer wat teneergeslagen: Dosfel–Bellefroid nog niet

51. Vermoedelijk dacht De Decker aan de classicus Adiel Debeuckelaere (1888-1979), leraar in het Gentse atheneum. Deze stond echter aan het IJzerfront en werd er de leider van de frontbeweging.

52. De Gentse historicus Albert Vlamynck (1886-?) was hulparchivaris op het Rijksarchief en leraar aan het meisjesatheneum; hij werd op 2 september 1916 tot docent benoemd. De Duitse historicus Rudolf Häpke (1884-?) schreef zijn dissertatie over *Brüggens Entwicklung zum mittelalterlichen Weltmacht*, Berlijn, 1908. H. SCHMUNCK en W. GORZNY, *Gesamtverzeichnis des deutschsprachigen Schrifttums*, dl. 56, München, 1982, blz. 2.

zeker. Gouverneur-generaal zal nog eens liebenswürdige brief aan De Vreese schrijven.⁵³

Ik: Al de schuld van strijd tussen *Politische Abteilung* en *Zivilverwaltung*.

Dr. Dirr: Geen strijd, alleen verschil van mening over snelheid.

Ik: Ik heb u voorgesteld dat ik mij zou opofferen om de filologische faculteit methodisch te bewerken en hebt niet gewild. Hoe meer tijd er verloopt, hoeveel te slechter. Eventuele kandidaten worden bewerkt, legenden worden verspreid over terugkomst der Alliés en verstandigste mensen komen onder de indruk.

Dr. Dirr: Ik zal u schrijven.

Vrijdag 26 mei 1916

Vernomen (Raymond – Van Langendonck) dat Grégoire tegenover acht, tien leraars Schaarbeek had gezegd dat Duitsers afgevaardigden bij professor athe-neum stuurden van Vlaamse universiteit, dat hij dat wist voor één leraar, die zijn “maître” geconsulteerd had en die had eenvoudig gerenvoyeerd naar *Juvinal!* – Gelach en enigen begrepen dat het mij gold. Vandaar kaart aan Grégoire. Deze kaart de zaterdag aan Grosjean getoond vooraleer ze te verzenden opdat hij ook voorzichtig zou wezen.⁵⁴

Met hem nog wandeling. Uitgelegd welke juist de bedoeling van Thomas was, niet “de me cingler”, maar eenvoudig indirecte uiteenzetting van de zienswijze (cf. correspondentie met Michel).⁵⁵ Grosjean zei: “*Ja, Grégoire parfois liger*”.⁵⁶ Had immers geraden dat het te Schaarbeek gebeurd was. Zei dat hij niets had gezegd, maar voegde erbij: “*Si encore G. avait parlé de cela un homme sérieux comme Hulin...*”⁵⁷ Daaruit meen ik te moeten opmaken dat Grosjean zelf er aan Hulin van gesproken heeft. Dan nog eens ons verschillend standpunt kalm uit-

53. Gouverneur-generaal van Bissing schreef eind mei 1916 een persoonlijke brief aan vier vlaamsgezinde professoren (onder wie De Vreese) die geweigerd hadden te doceren. Zie T. HEYSE, *Index Documentaire*, Gent, 1919, blz. 218-219.

54. De hellenist Henri Grégoire (1881-1964) was sinds 1911 gewoon hoogleraar aan de Brusselse universiteit. Omdat deze tijdens de oorlog gesloten bleef, ging hij les geven aan de athenea van Sint-Gillis en Schaarbeek. *Biographie Nationale*, dl. 44, 1986, blz. 554-575. Van Langendonck en Grosjean konden we niet identificeren. De Decker was een specialist in Juvenalis (zie inleiding).

55. Deze Michel konden we niet identificeren.

56. Liger: verfransing van “liegen”?

57. Georges Hulin de Loo (1862-1945) was buitengewoon hoogleraar in Gent sinds 1889. Hij was een specialist in de geschiedenis van de Vlaamse schilderkunst. Onmiddellijk na de oorlog publiceerde hij een satirische bundel over de activisten: G. HULIN DE LOO, *Met scherpen punt en hamerslag. Het Flamenspel vernageld*, Gent, 1918.

eengezetz. Hij: “*ne pas hésiter*”; ik: “*hésiter est dans ce cas consulter peu de personnes: Thomas, père intellectuel, Beckers, ancien protecteur*⁵⁸ *et mon père. Mais évidemment moi, je décide en conscience*”.

N.B. Burvenich⁵⁹ beweert dat hij er aan Grégoire niet heeft van gesproken.

Zaterdag 27 mei 1916

8 u. ‘s avonds voordracht Jacob: activisme en passivisme. Zaalteje vol. Met algemene stemmen aanvaard, min één onthouding (Houben uit opportuniteit).

Ik gevraagd wat juist betekende: *door alle middelen van nu afaan...* Jacob zeer geëmbêteerd, antwoordde eerst dat hij de dagorde niet had opgesteld, maar zei dan toch dat betekenis was: algemeen door pers, voordracht enz. *de gedachte bestuurlijke scheiding voor het ogenblik van de vrede voorbereiden*. Ik wilde niet aandringen, maar voelde wel dat ik fel de vergadering had geëmbêteerd indien verdere uitleg had gevraagd, bijvoorbeeld: *nu reeds van de Duitsers aanvaarden?* Maar mijn doel was eenvoudig toch een weinig discussie uit te lokken, daar ik vond dat de voorzitter Thelen zo maar alles te ras wilde afhandelen, alhoewel het zo’n gewichtige zaak gold. Mijn collega Sobry zei me dat door het antwoord van Jacob op mijn vraag eigenlijk zeer groot verschil bestond tussen activisten en passivisten, en hij, alhoewel passivist tot dan toe, steunde dan ook de dagorde.

‘s Anderendaags zei me Jacob dat de dagorde – dezelfde van Antwerpen – door Raf Verhulst was opgesteld en dat hij (Jacob) zelf niet wist wat Verhulst met de bedoelde woorden wilde zeggen.⁶⁰

58. L. Beckers was in 1914 directeur-generaal van het ministerie van Wetenschappen en Kunsten, bevoegd voor het hoger onderwijs. Tot oktober 1916 voerde hij de Duitse opdrachten i.v.m. de vervlaamsing van de Gentse universiteit uit. Toen splitsten de Duitsers het onderwijsdepartement en werd zijn bevoegdheid tot Wallonië beperkt. D. VANACKER, *o.c.*, blz. 126 en 162.

59. Vermoedelijk Arthur Burvenich, leraar aan het atheneum in Brussel.

60. Op 31 maart 1916 keurde de Antwerpse tak van het *Algemeen Nederlands Verbond*, na een toespraak van A. Jacob, een motie goed die pleitte voor de federalisering van België, de volledige vervlaamsing van Vlaanderen eiste, “*onder alle omstandigheden*”, en de Vlamingen opriep om “*met al de wettige en loyale middelen*” het Vlaamse volk te overtuigen van de noodzaak om zich tegen zijn tegenstanders te verdedigen. Deze motie is maar een eerste stap, luidde het commentaar van C. Gerretson in *Dietsche Stemmen*. Hij achtte het niet uitgesloten “*dat men zich morgen, bij blijvend wangedrag der Belgische regering, voor algehele separatie van beide landsdelen uitspreekt.*” A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 257-259. Raf Verhulst (1866-1941) was leraar aan het *Koninklijk Vlaams Conservatorium* in Antwerpen. Al vóór de oorlog was hij actief als journalist en literator. Vanaf juni 1915 werkte hij mee aan *Het Vlaamsche Nieuws*.

Na voordracht dr. Hübner met R. en Dubois.⁶¹ Rendez-vous vastgesteld met Schröder voor maandag 11 uur. Doel: misschien pas naar Gent (De Vreese).

De voordracht van Jacob was interessant, maar te weinig geestdrift. De stelling was: het activisme ligt in de lijn van de *oude* Vlaamse Beweging; zei nochtans dat Willems tussen 30-40 passivist was omdat hij vooral Belgische staat wilde redden (dus Van Cauwelaert had hier toch verbintenis met traditie!).⁶² Over het algemeen was de voordracht gericht tegen Van Cauwelaert. Het was een studie van de *essentie* en de *traditie* van activisme en passivisme in de Vlaamse Beweging.

Essentie: passivisme [is] “*alles opofferen aan de staat België, die niets in ruil geeft*”; activisme [is] “*genegenheid tot staat, maar eisen dat deze het volk redde, namelijk het Vlaamse volk*”. Ideaal na de oorlog: België bufferstaat, strikte onzijdigheid en federatief Walen en Vlamingen.

Persoonlijke opinie: Jacob teveel theoreticus en traditiesnuffelaar; weinig zin voor werkelijkheid. Zo bijvoorbeeld inzake gans neutraal België, bufferstaat enz. In zo'n federatief, neutraal België worden de Vlamingen toch gefopt en getergd door de franskiljons. Dus veel beter intrede in Middeneuropees verband (België als federatieve staat), zo tenminste ruggegraat; heb het immers 's anderendaags aan Jacob gezegd toen hij het manifest toonde van het nieuwe weekblad *Het Vlaamsche Volk*, waarin zelfde gedachten over neutraliteit enz. uiteengezet.⁶³ Hij had gevraagd aan Raymond om mij te spreken na de voordracht. Wij wisselden enige woorden en gaven rendez-vous voor 's anderendaags zondag 10 u. in *Vlaamsch Huis*.⁶⁴

Zondag 28 mei 1916

10 u. *Vlaamsch Huis*, dan op straat tot 12.30 u.

[Jacob] Toonde mij manifest *Het Vlaamsche Volk*, nieuw weekblad. Zie mijn opmerkingen op papier (zaterdag 27 einde). Zo kwamen we te spreken over uitslag

61. Friedrich Hübner was een ambtenaar van het Duitse bezettingsbestuur (van de *Politische Abteilung*?). De “R.” staat vermoedelijk voor Raymond (De Decker). Dubois moet een Brusselse kennis zijn, die we niet konden identificeren.

62. De filoloog Jan-Frans Willems (1793-1846) wordt als de vader van de Vlaamse Beweging beschouwd. De Antwerpse volksvertegenwoordiger Frans Van Cauwelaert (1880-1961) was bij het uitbreken van de oorlog een van de voormannen van de Vlaamse Beweging; hij bracht de hele oorlog in Nederland door.

63. Er verscheen nooit een activistisch weekblad met de titel *Het Vlaamsche Volk*. Vermoedelijk ging het om een manifest voor *Ons Land*, dat vanaf mei 1916 in Antwerpen verscheen met de ondertitel “*Algemeen weekblad voor het Vlaamsche volk*”.

64. Het *Vlaamsch Huis* was het café van de Brusselse flaminganten op de Grote Markt.

oorlog, en hetgeen mij ongelooflijk sterk trof, was dat Jacob aan de overwinning van Duitsland niet geloofde! Kijk eens Verdun!⁶⁵ zei hij. Zei nochtans dat voor Vlamingen overwinning beter zou zijn. Nu begreep ik waarom zijn stelsel was: neutraal België met federatieve vorm. Hoe meer wij nu tot stand brengen (bestuurlijke scheiding, onderwijs enz.), zei hij, hoe meer er daarvan zal blijven bestaan. Zo is zijn activisme!

In zijn voordracht was hij dus gisteren rechtzinnig en logisch. Zonderling: Remouchamps spreekt in zelfde zin en *De Vlaamsche Gedachte* van Picard in Holland ook.⁶⁶ Or, Jacob in betrek met graaf Harrach (*Politische Abteilung*)⁶⁷ aan wie hij ging spreken de maandag over manifest van *Het Vlaamsche Volk*. Dus wat daaruit opmaken: dat Duitsers ook weten dat [ze] België niet zullen kunnen houden en een zeer zachte oplossing voorbereiden, misschien in overeenstemming met koning en entourage (Waxweiler).⁶⁸ Zo zou men ook kunnen uitleggen: twijfelachtige houding van Duitsers inzake Vlaamse universiteit, zwenking De Vreese, afschaffing *Vlaamsche Post*⁶⁹ enz. enz. Dat alles klopt nogal.

Het doel van Jacob en activisten zou dan zijn: daar de Duitsers vooraleer weg te gaan willen hebben dat ten minste het Germaanse element tot zijn recht come en dus streven naar bestuurlijke scheiding, Vlaamse universiteit enz., deze dingen in de hand werken opdat reeds veel klaar weze voor het nieuwe federatieve neutrale België, dat door de vrede zal bestendig worden.

Ik lei aan Jacob uit waarom ik Verdun als het graf van het Franse leger aanzag, dat ik meende dat Duitsers toch zouden winnen, dat von Bethmann met zijn

65. De Duitsers besloten in het voorjaar van 1916 een beperkt offensief tegen Verdun te lanceren. De slag begon op 21 februari en sleepte aan tot eind 1916. De strijd leverde niemand terreinwinst op maar kostte honderdduizenden soldaten het leven.

66. De historicus Leo Picard (1888-1981) sloot zich in oktober 1914 aan bij *Jong-Vlaanderen*, werd in februari 1915 hoofdredacteur van *De Vlaamsche Post*, moest in september 1915 opstappen, week uit naar Nederland en begon daar met een eigen tijdschriftje, *De Vlaamsche Gedachte*. August Remouchamps (1892-1927), student geneeskunde, hielp Picard bij het uitgeven van *De Vlaamsche Post*, moest met hem opstappen, week uit naar Nederland, maar kwam vlug terug. Eind 1917 of begin 1918 vertrok hij opnieuw naar Nederland.

67. Hans von Harrach (1873-1963) was op de *Politische Abteilung* bevoegd voor de kerkelijke en Vlaamse aangelegenheden (Dirr was zijn naaste medewerker). Harrach had later moeilijkheden met zijn oversten en werd uit Brussel verwijderd.

68. De ingenieur-socioloog Emile Waxweiler (1867-1916), directeur van het *Institut Solvay* (waaraan De Decker ook verbonden was), was een belangrijk adviseur van koning Albert. Eind 1915, begin 1916 voerde Waxweiler in opdracht van de koning verkennende vredesgesprekken met een Duitse afgevaardigde.

69. In april 1915 verboden de Duitsers de verdere publicatie van *De Vlaamsche Post*. Vermoedelijk vonden ze dat de radicale strekking van het blad te veel Vlamingen afschrikte. Zie D. VANACKER, *o.c.*, blz. 66-67; E. LANGENDRIES, *o.c.*, blz. 195.

vredesvoorstellen behendig te werk ging⁷⁰ om dan later te kunnen zeggen: “*Gij hebt niet geweld, nu moet gij, ook wat België betreft, maar de gevolgen dragen*”, dat door die rede van Bethmann de neutrale wereld stilaan gewoon wordt aan Duitslands blijvende invloed over België, enz. Bref, dat ik dacht dat doel van Duitsland was, zoniet België te annexeren (hetgeen in geen geval wenselijk was), toch over België meester te blijven (bijvoeging bij Centraal- Europese Bond, eerste stap tot Verenigde Staten van West-Europa) en deze oplossing voordelig voor Vlamingen op één conditie: ‘t is dat alles Vlaams bij ons, niet Duits, vooral niet het onderwijs en vooral niet de universiteit Gent. Dus moest men van nu af aan waarborgen vragen en aanvaarden van Duitsers: bestuurlijke scheiding, Vlaamse universiteit, enz. Zo tenminste geen opslorping van Vlaanderen door Duitsland; dat is *mijn* activisme; op dat standpunt heb ik mij geplaatst voor Vlaamse universiteit medewerken, aanvaarden, enz.: het heil van Vlaanderen!

Ik ben benieuwd te zien wie, Jacob of ik, gelijk zal hebben. In de beide gevallen is ‘t activisme goed, maar het schijnt mij streng logischer volgens mijn standpunt, want volgens standpunt Jacob is de reactie der franskiljons toch erg te vrezen, daar deze Vlamingen toch altijd het verwijt zal aankleven dat [ze] samengeheuld hebben met vijanden van ‘t vaderland; het passivisme in het kader van standpunt Jacob is *zeer* verdedigbaar.

Wat eigenlijk de universiteit betreft, heb aan Jacob zaak Eggen verteld en dat zo in betrekking met von Dyck.⁷¹ Het interessante is dat Jacob met De Vreese gesproken heeft⁷², die volgende spitsvondigheden voor volte face opgeeft:

1. de vraag moest zijn niet “*êtes-vous en mesure?*”, maar “*êtes-vous capable?*” (zo had De Vreese het immers met von Dyck beslist)⁷³

2. er moest een memorie van toelichting bij de vraag zijn

3. voor het stellen van de vraag moest grote werking van Vlamingen komen, Hogeschoolcommissie, studentenbeweging, enz.

70. De eerste officiële vredesvoorstellen dateren pas van eind 1916. A. FAINGNAERT, *o.c.*, blz. 479-480. De Decker dacht wellicht aan de rede die kanselier von Bethmann Hollweg op 5 april 1916 in de Rijksdag hield en waarin hij aankondigde dat Duitsland reële garanties wou zodat België na de oorlog geen vazalstaat van Frankrijk en Engeland zou worden. D. VANACKER, *o.c.*, blz. 115-116.

71. De Decker bedoelt vermoedelijk Eggens aanbod van eind 1915 (zie onze inleiding).

72. A. Jacob bezocht W. De Vreese op 2 en 3 mei 1916. Zie het dagboek W. De Vreese, BRUG hs. 4000.

73. Op de Duitse vraag van februari had de Vlaams-liberale hoogleraar Paul Fredericq (1850-1920) geantwoord met de woordspeling “*capable, mais pas en mesure*”. D. VANACKER, *o.c.*, blz. 111; E. LANGENDRIES, *o.c.*, blz. 421. W. De Vreese kreeg von Dyck op 14 januari 1916 op bezoek, in het gezelschap van de administrateur- inspecteur van de Gentse universiteit. Volgens het dagboek van De Vreese werd er alleen gesproken over de noden van de bibliotheek, BRUG hs. 4000.

Ik heb aan Jacob geantwoord dat dat alles flauw was vanwege De Vreese, dat andere redenen moeten bestaan, en dat in alle geval de houding De Vreese zeer slechte indruk op iedereen heeft gemaakt (eventuele kandidaten enz.), dat hij daardoor nog meer kwaad gedaan had dan Franck met zijn manifest.

Ik vraag me nu af of De Vreese niet vernomen heeft dat min of meer onderhandelingen Duitsland-België voor herstel neutraliteit. Hij heeft immers “ontwijkend” geantwoord.

Jacob scheen me meer een theoreticus te zijn. Hij zei dat eerst volksbeweging, studenten enz., en dan nadien weer vraag aan professoren, noeming van kandidaten enz. Ik zei dat zo in 1917 nog niet klaar, dat men moest *een serie goede kandidaten* benoemen en dat de rest wel vanzelf zou komen.

Rendez-vous bij scheiden voor ‘s anderendaags 10 u.

Na scheiding van Jacob, ontmoet [ik] de activist A. Brijs, Brusselse correspondent *Nieuwe Courant*; samenwerkend sociale liberale werken te Antwerpen met Franck.⁷⁴ Niets bijzonders. Ik heb hem medegedeeld mijn denkbeelden over universiteit, desillusie Jan Denucé (vriend van hem), enz.

Maandag 29 mei 1916

Schröder, voormiddag 11 uur. Zeer slecht geluimd. Heb opgespeeld. Na vijf maanden *niets*. Wat steekt daarachter? Schande. Leven op ‘t spel en zo met de mensen spotten.

Schröder akkoord, zou mij in gesprek brengen met von Bissing zoon opdat ik het hem ook eens zegge.

S.d. (mei 1916)

‘k Had aan Raymond denkbeelden Jacob uiteengezet: neutraliteit enz. gebaseerd op *niet*-overwinning van Duitsland.

Raymond zei dat het tactiek was (dan zou Jacob met mij komedie gespeeld hebben), dat hij dat wist van Remouchamps, dat Picard ook zoals Jacob in die zin

74. Achiel Brijs (1879-1949), was een tijdje leraar in Aalst en werd dan handelaar in Brussel. Hij ijverde voor de stichting van vrijzinnige mutualiteiten. In het activisme koos hij voor de radicale vleugel. Hij speelde een belangrijke rol in de *Raad van Vlaanderen*. De *Nieuwe Courant*, een dagblad uit Den Haag, in 1900 opgericht door een groep werkgevers, werd tijdens de oorlog druk verkocht in België; in 1923 werd de noodlijdende krant door de NRC overgenomen. L.J. PLEMP VAN DUIVELAND, *Journalistiek in Nederland*, Den Haag, 1924, blz. 41-43.

werkte, dat de Vlamingen moesten werken voor neutraliteit en bestuurlijke scheiding, dat zij zo veel mensen meekrijgen, en dat nadien, na Duitse overwinning, de Duitsers dan toch doen wat zij willen!!

Dr. Hübner had zulks aan Raymond geconfirmeerd.

Dat zou kloppen met bezoek van Jacob bij graaf Harrach.

D. VANACKER EN S. VAN CLEMEN
BAGATTENSTRAAT 60, B-9000 GENT